

استفاده از روش تدریس معکوس در آموزش زبان عربی

مرجان کرد

آموزش و پرورش منطقه شاور استان خوزستان

۶. یا اینکه استفاده بیش از حد از برنامه‌های تلویزیون، کامپیوتر و ماهواره و فضای مجازی برای وقت گذاشتن دانش‌آموز نمی‌دهد؟
۷. یا مراجعه نکردن اولیاء به مدرسه و عدم پیگیری اوضاع تحصیلی آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان یکی از عواملی است که دانش‌آموز به یادگیری این درس علاقه نشان نمی‌دهد؟

بیان مسئله

یادگیری زبان عربی از گذشته‌های دور در میان ملل و جوامع اسلامی از اهمیت شایانی برخوردار بوده است، چرا که:

- زبان کتاب آسمانی ما قرآن کریم، پیامبر اکرم (ص) و امامان بزرگوارمان (علیهم‌السلام) عربی است و بهترین راه برای گام نهادن به دنیای دلپذیر علوم و معارف اسلامی، آشنایی با زبان عربی است.
- بسیاری از واژه‌های عربی که در زبان فارسی به کار می‌روند، واژه‌هایی زیبا و مورد استفاده‌اند و ادبیات فارسی کاملاً با واژه‌ها، اشعار و ضرب‌المثل‌های عربی درآمیخته است. در واقع لازمه‌ خوشه‌چینی از ادب پارسی آشنایی با زبان عربی است.
- پایگاه‌های اینترنتی فراوانی به زبان عربی به کاربران سراسر جهان اطلاعات علمی و فرهنگی ارائه می‌کنند و بسیاری از دانشمندان برجسته ایران‌زمین، آثار علمی فاخر خود را به زبان عربی نوشته‌اند؛ بزرگانی همانند ابوعلی سینا، زکریای رازی، ابن مسکویه، خوارزمی، جابر بن حیان و حکیم عمر خیام نیشابوری.

اشاره

در مقاله‌ای که پیش رو دارید اینجانب با بررسی و پژوهشی که داشتم و در این ۲۰ سال سابقه‌ای که از تدریس درس عربی در مناطق محروم دارم، روش‌هایی برای افزایش پیشرفت در درس زبان عربی در دوره متوسطه دوم را مورد بررسی قرار دادم. یکی از روش‌هایی که به نظر اینجانب توانست در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و ایجاد انگیزه برای فراگیری درس عربی مؤثر باشد روشی است که شرح آن به صورت تجربه کاری من آورده شده است.

در این پژوهش که در دبیرستانی در منطقه شاور در درس عربی صورت گرفته دلایل افت درسی دانش‌آموزان با استفاده از روش بررسی نمرات دانش‌آموزان و مقایسه آن‌ها با سال‌های قبل مورد بررسی قرار گرفته است. سؤالاتی در این رابطه به ذهن من خطور کرده که عبارت‌اند از:

۱. روش‌های تدریس معلمان منطقه به چه روشی بوده است؟
۲. آیا درس عربی با توجه به اینکه بیشتر مردم این منطقه عرب‌زبان هستند، سخت بوده؟
۳. یا اینکه کم بودن ساعات تدریس درس عربی یکی از عواملی بوده که وقت بیشتری صرف تدریس این زبان نشده؟
۴. یا عدم انگیزه دانش‌آموزان جهت فراگیری این درس؟
۵. یا عدم تکرار و تمرین و کار در منزل.

• زبان عربی از درس‌های تأثیرگذار برخی از رشته‌های دانشگاهی، نظیر زبان و ادبیات فارسی، حقوق، الهیات و معارف اسلامی، فلسفه و تاریخ علم و ایران‌شناسی به شمار می‌رود.

توصیف وضعیت موجود

سال ۱۳۹۴ بود که به منطقه آموزش و پرورش شاوور منتقل شدم. قبل از آن در منطقه‌ای تدریس می‌کردم که همه فارسی‌زبان و لر بودند و به آن‌ها حق می‌دادم درک و فهم قواعد زبان عربی برایشان مشکل باشد؛ همان‌طور که قبلاً برای خودم مشکل بود. اما پس از انتقال به منطقه‌ای که مردم آن عرب‌زبان بودند، برایم سؤال ایجاد شده بود، چرا در منطقه‌ای که تمام دانش‌آموزان به عربی تکلم می‌کنند، باز هم نمره‌های دانش‌آموزان پیشرفت چندانی ندارد. پس به طرح مسئله پرداختم.

سال ۱۳۹۵ در «مدرسه دکتر حسابی» منطقه شاوور، پس از برگزاری امتحان مستمر مهر و آبان، متوجه ضعف دانش‌آموزان و نمره‌های پایین آن‌ها شدم. با توجه به اینکه این‌جانب سرگروه درس عربی منطقه آموزش و پرورش شاوور هستم، و به سبب تعهد و مسئولیتی که در قبال دانش‌آموزان و شغل خود احساس می‌کردم، بر آن شدم تا موضوع را پیگیری کنم.

پس از برگزاری امتحان نوبت اول و بررسی سؤالات همکاران در طرح پنج درصد و بررسی فهرست نمره‌های دانش‌آموزان متوجه ضعف تمام دانش‌آموزان در یادگیری عربی شدم؛ مخصوصاً رشته انسانی. بنابراین ابتدا از کلاس عربی در دبیرستانی که مشغول به تدریس در آن بودم شروع کردم و به این نتیجه رسیدم که پاسخ‌گویی دانش‌آموزانم در طول ماه‌های اول سال تحصیلی به تمرین‌ها، مشکلی را نشان نمی‌دهد، اما نمره‌های امتحان ماهانه دوم و مستمر کلاسی مطلوب به نظر نمی‌رسید. پس مجبور شدم دنبال راه‌حل مناسبی برای حل مشکل باشم.

مشکل تعداد زیادی از دانش‌آموزانم ضعف در تمامی قسمت‌های کتاب درسی بود. ابتدا برای کلاس درس یک هم‌یار معلم انتخاب کردم. سپس بچه‌های کلاس را به چند گروه تقسیم کردم و مسئولیت هر چهار دانش‌آموز ضعیف و متوسط را به یک سرگروه دادم.

روش تدریسم را هم عوض کردم و روش «تدریس معکوس» را به کار بردم. به این ترتیب که پس از ورود به کلاس با نام و یاد خدا و حضور و غیاب

دانش‌آموزان و احوال‌پرسی، ابتدا با قرائت درس توسط سه نفر از دانش‌آموزان و رفع اشکال آن‌ها در قرائت کار را شروع می‌کردم. سپس خودم درس را یک بار برای دانش‌آموزان قرائت می‌کردم تا آن‌ها مشکلی در تلفظ و خواندن درس نداشته باشند. البته اگر وقت داشتیم، از کتاب گویا برای قرائت درس استفاده می‌کردم. در ادامه هم کلمات جدید درس را تکرار می‌کردیم.

پس از آن از دانش‌آموزان می‌خواستیم، در گروه‌هایی که قبلاً گروه‌بندی شده‌اند، در کنار هم بنشینند و به آن‌ها حدود ۲۰ دقیقه وقت می‌دادم تا درس جدید را ترجمه کنند. این روش باعث می‌شد، تمام دانش‌آموزان به تلاش و فعالیت بپردازند و با هم‌فکری هم، درس را ترجمه کنند. هم‌یار معلم نیز بر کار آن‌ها نظارت داشت. پس از اینکه کار ترجمه تمام می‌شد، ترجمه هر گروه را جمع‌آوری و یک ترجمه را بررسی می‌کردم و سپس ترجمه درس را به‌صورت کامل به آن‌ها می‌دادم.

پس از حل تمرین مربوط به متن درس با همکاری دانش‌آموزان، به بحث «علموا» که یکی از مهم‌ترین قسمت‌ها در درس عربی است، می‌رسیدیم که این مورد را کاملاً به دانش‌آموز واگذار می‌کردم. یعنی از آن‌ها می‌خواستیم، بحث «علموا» را در منزل کار کنند و مثال‌ها و نمونه‌هایی غیر از نمونه‌هایی که در کتاب آمده‌اند، از کتاب درسی موجود یا کتاب قرآن و یا کتاب‌های دعا پیدا کنند و در جلسه دوم با خود به کلاس بیاورند. بعد از اینکه کلاس شروع شد، سرگروه‌های هر گروه برگه‌های آن‌ها را در حد ۱۰ دقیقه بررسی می‌کردند و با هم به بحث در مورد «علموا» می‌پرداختند پس از آن، از هر گروه یک نفر پای تخته کلاس می‌آمد و درس را با مثال‌های جدیدی برای دانش‌آموزان توضیح می‌داد. این‌جانب هم بر کار آن‌ها نظارت داشتم و در صورت لزوم مطالب و نکته‌هایی را به آن‌ها یادآوری می‌کردم.

با این روش مشاهده کردم که علاقه و انگیزه دانش‌آموزان برای یادگیری درس عربی دوچندان شد و در این درس پیشرفت محسوسی را نشان دادند. بحث مکالمه را نیز پس از کار در کلاس و باز هم به‌صورت نمایشی و گروهی، به دانش‌آموزان سپردم و توصیه کردم که در منزل همراه با خانواده خود، از جمله خواهر، برادر و یا دوستان هم‌سن‌وسال خود تمرین کنند.

حل تمرینات را نیز به دانش‌آموزان واگذار کردم که اگر وقت می‌شد در کلاس انجام می‌دادیم و اگر هم وقت نداشتیم، دانش‌آموزان در منزل انجام می‌دادند.



سال ۱۳۹۵ در «مدرسه دکتر حسابی» منطقه شاوور، پس از برگزاری امتحان مستمر مهر و آبان، متوجه ضعف دانش‌آموزان و نمره‌های پایین آن‌ها شدم. با توجه به اینکه این‌جانب سرگروه درس عربی منطقه آموزش و پرورش شاوور هستم، و به سبب تعهد و مسئولیتی که در قبال دانش‌آموزان و شغل خود احساس می‌کردم، بر آن شدم تا موضوع را پیگیری کنم.



با علم به اینکه اکثر کتب مذهبی و معارف اسلامی (قرآن، نهج البلاغه، تفاسیر، ادعیه مذهبی و ...) به زبان عربی هستند، لذا دانش آموزان باید درک کنند که مونس و همدم شدن با کتب مذهبی، دینی و معارف الهی، روح تشنه آن‌ها را سیراب می‌کند. از این راه بچه‌ها به اهمیت یادگیری درس عربی بیشتر پی خواهند برد

و بعد از این مراحل با هم و به صورت گروهی تمرین‌ها را یکی یکی مورد بررسی قرار می‌دادیم و برای کسانی که اشتباه حل کرده بودند، رفع اشکال می‌شد و جواب صحیح تمرین را می‌نوشتند.

پس از اتمام هر درس، در جلسه بعد از همان درس از دانش‌آموزان آزمون کتبی گرفته می‌شد. این روش باعث می‌شد سطح نمره‌های دانش‌آموزان پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته باشد و دیدگاه و انگیزه دانش‌آموزان نسبت به فراگیری این درس تغییر کند. ضمن اینکه از طریق تدریس همراه با برگزاری مسابقه و تشویق و ترغیب نسبت به درس عربی، کلاس فعال و با نشاطی را که دانش‌آموزان از آن لذت می‌بردند، برای آن‌ها فراهم می‌کردم. به همین دلیل، دانش‌آموزان هر هفته برای ساعت درس عربی لحظه‌شماری می‌کردند.

لازم به ذکر است، استفاده نکردن دبیران از روش‌های متنوع تدریس در کلاس‌های عربی و تأکید صرف بر روش آموزش سنتی به صورت سخنرانی، باعث افت جذابیت مطالب این درس می‌شود. استفاده نکردن از وسایل کمک آموزشی نیز بر این مشکل خواهد افزود.

بنابراین، تا زمانی که اهداف یادگیری و آموزش درس عربی تبیین و اصلاح نشوند، روش‌های سنتی جای خود را به روش‌های فعال و فرابندمدار و روش یادگیری در حد تسلط ندهند و دبیران دانش کافی در خصوص علم روان‌شناسی و زبان‌شناسی به دست نیاورند، عملکرد یادگیری دانش‌آموزان و عملکرد آموزشی دبیران در همین سطحی که وجود دارد، خواهد بود. در پایان خاطر نشان می‌سازیم، به علت نیازی که ما به زبان عربی داریم، باید از عربی، زبانی زنده، پویا، سودمند و زیبا بسازیم.

نتیجه‌گیری

با توجه به روش تدریسی که در کلاس درس اجرا کردم و با بازخورد خوبی که از پیشرفت نمره‌ها و افزایش علاقه و انگیزه دانش‌آموزان دریافت کردم، به این نتیجه رسیدم که ارتباط نزدیکی بین آموخته‌های قبلی دانش‌آموزان با مطالب درس جدید وجود دارد. بنابراین مشارکت دانش‌آموزان در تدریس به تعمیق آموخته‌های آن‌ها کمک شایانی می‌کند. نیاموختن کلمات هم‌خانواده، متشابه و متضاد، و افزایش نیافتن دامنه لغات دانش‌آموزان باعث می‌شود که در فراگیری درس عربی با مشکل مواجه شوند. بنابراین به آن‌ها افزایش مطالعه کتب

غیردرسی مفید و آموزش انواع مکالمات شفاهی را در یادگیری توصیه و تأکید می‌کردم.

تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به صرف وقت بیشتر برای یادگیری درس عربی ضرورت دارد. زیرا به اعتراف خود دانش‌آموزان، مهم‌ترین علل افت درس عربی عدم صرف وقت برای یادگیری آن است. لذا لازم است اولیای دانش‌آموزان، دبیران مدارس و مشاوران هماهنگی لازم را به عمل آورند تا دانش‌آموزان برای یادگیری این درس وقت بیشتری صرف کنند.

با توجه به اینکه انگیزه، عامل مؤثری برای یادگیری هر درسی است. لذا دبیران باید به منظور یادگیری دانش‌آموزان انگیزه به وجود آورند و هدف تدریس این درس را برای آن‌ها تبیین و تفسیر کنند تا دانش‌آموزان با انگیزه و رغبت بیشتری آن را یاد بگیرند.

با علم به اینکه اکثر کتب مذهبی و معارف اسلامی (قرآن، نهج البلاغه، تفاسیر، ادعیه مذهبی و ...) به زبان عربی هستند، لذا دانش‌آموزان باید درک کنند که مونس و همدم شدن با کتب مذهبی، دینی و معارف الهی، روح تشنه آن‌ها را سیراب می‌کند. از این راه بچه‌ها به اهمیت یادگیری درس عربی بیشتر پی خواهند برد.

به دانش‌آموزان بفهمانیم، زبان عربی زبان روز است و ما برای درک متون دینی، قرآن، نهج البلاغه و دعاها و فهم متون فارسی، ناگزیر باید عربی را بفهمیم.

پیشنهادات

۱. از دانش‌آموزان بخواهیم با آمادگی قبلی برای تدریس درس جدید در کلاس حاضر شوند.
۲. از تدریس قواعد درس جدید و ترجمه متن درس بدون مشارکت همه دانش‌آموزان بپرهیزیم.
۳. بکوشیم کلاس درس محیطی شاداب و فعال باشد و در این بین، نقش بازی را در آموزش فراگیرندگان فراموش نکنیم.
۴. نوجوان تشویق شدن و دیده شدن را می‌خواهد، پس با این حربه آموخته‌های او را تعمیق کنیم.
۵. برای ایجاد روحیه رقابت سالم در میان دانش‌آموزان، مسابقات علمی و المپیادهایی برگزار کنیم و به شناسایی، معرفی، تشویق و اهدای جوایز به نفرات برتر بپردازیم.
۶. دانش‌آموزان را تشویق کنیم، در تهیه روزنامه‌دیواری خاصی مشارکت کنند که در آن، مطالب علمی، ورزشی، ادبی، سیاسی و ... به زبان عربی گنجانده شود.